

PÉTERFY FERENC

1914-1999

(Önéletírás)

Megjegyzések

1977 őszén, amikor hozzáfogtam a családi krónika folytatásához, magamról és családomról kellett írjak, már aránylag gyakorlott krónikaíró voltam. A testvérek életéről születési sorrendben írtam, amiben én a 12. helyen szerepelek. Ez a szám pompásan illett jellememhez, mert valóban tucat embernek tartottam magam egész életemben.

Módszerem a következő volt: már nyáron, Kenesén kiválasztottam a következő téli hónapokra azokat az áldozataimat, akiknek az élettörténetét meg szeretném írni. Ezeknek még idejében levelet írtam, amiben felkértem, hogy minél részletesebben írja le addigi életét, és ha talál házánál iratokat, amelyeket írásom közben fel tudok használni, azt levelével együtt küldje el. Egy személy kivételével mindenki eleget tett kérésemnek.

Amikor ősszel hazamentünk Ózdra, ott előszedtem azt a rengeteg levelet, amit 1945 óta kaptam családtagjaimtól. Kitergettem a kis szobában és napokon át olvastam, jegyzeteltem, gyűjtöttem a reá vonatkozó adatokat. Hetek munkája kellett ahhoz, hogy valami összeálljon ezekből a mozaikokból.

Igen ám, de most, amikor magamról és családomról kell írjak, mit kezdjek ezzel a módszerrel? Most kihez forduljak? Hisz magam vagyok. Én vagyok a dolgozatom alanya, Péterfi Károly és Luczay Gizella 1914. július 12-én Nyárádselyében, a hálósobában született 12. gyermeke, aki az idő folyamán diák, majd felnőtt, családos ember lett, felesége, testvérei, ismerősei Ferinek, gyermekei apának, unokái papónak szólítják.

Az ember ezért különb minden állatnál, mert egyszerre szubjektum és objektum. Egy személyben vagyok alany és tárgy; egyszerre vagyok megismerő, cselekvő lény, aki szemben áll külső világgal, mint megismerés és a tevékenység tárgyával, és vagyok a külső, anyagi világ része, az emberi megismerés, tevékenység tárgya. Képes vagyok önmagamot kívülről szemlélni. A szemlélő énem ugyanaz, mint évtizedekkel ezelőtt, de a szemlélt tárgyi világom mindig változó.

Most azt a feladatot róttam önmagamra, hogy szembenézzek énemmel, próbáljam megragadni egyéniségem, rögzítsem külső, belső világom, megkíséreljem leírni, milyen voltam, milyen vagyok. Tudom, vállalkozásom merész. Őszintén papírra vetni, milyen voltam a múltban, milyen vagyok emberként, testvérként, férjként, apaként. Visszaidézni, hogy milyen voltam, mint gyermek, kamasz, fiatalember, családos férfi, milyen vagyok öregemberként. Képes leszek-e elfogulatlanul szemlélni, minősíteni magamat időben és térben.

Hiába változatlan a szubjektív énem, a tárgyi valóság minden időben más. És ehhez nemcsak a fizikai létem, de annak vetületeként a beszédem, értelmi fejlődésem, érzelmi világom, akarati megnyilvánulásom is a fejlődés, a változás örök törvénye alatt áll. Ahogy Pál apostol a I. Kor. 13:11-ben írja: „Amikor gyermek voltam, úgy szóltam, mint gyermek, úgy gondolkodtam, mint gyermek; amikor pedig férfivá lettem, elhagytam a gyermeki dolgokat. Mert most tükör által homályosan látunk.... most töredékes az ismeretem.”

Ez a reális igazság: látásunk homályos, ismeretünk töredékes. Ennek tudomásul vételével fogok írásomhoz. Sőt tisztában vagyok azzal is, hogy ez a tükör, ami által látásunk homályos, szimbolikus jelentésű, az én megismerésemnek egyik eszköze, amibe belepillantva láthatom saját életemet, de az eszköz igen gyatra, homályos, torzító. Az ismereteim tökéletes voltát nem is kell említenem.

Az önismeret egyik kézzelfogható eszköze valóban a tükör. Ha ebbe belepillantok, az kegyetlen hideg realitással tárja fel arcunkat. A tükör, ha jó, nem hazudik, olyan az arcom, amilyenek abban látom.

Tükörképünket pótolja, a pillanatot időben és térben rögzíti a fénykép. Sütő András az Orbán Balázs Székelyföld képekben című könyvének előszavában ezt írja: „A fényképezés örök csodája, napjainkban sem csökkenő varázsos ereje, hogy képes megállítani a megállíthatatlant; a rohanó időnek egy pillanatát, emberi létünk egy parányi rezdülését, minekutána beszállunk valamennyien Kháron ladikjába. Az már saját káprázatunk műve, hogy a megörökített mosolyt, születésnapj fejmozdulatát, ideiglenes képszöveggel illesztjük az emlékeink közé.”

Nos, ezt a káprázatot kísérem meg, hogy életem elhunyt idejét minél hitelesebben feltámasszam. Megpróbálom a képlencse által megállított időt újra mozgásba hozni, az általa támasztott emlék-sorokat összekapcsolni.

A középiskola

Kisgyermek koromból egyetlen képet sem őrzök. Akkor még nem volt elterjedve az amatőr fényképezés szenvedélye, aztán valljam be, nagyon szegények voltunk, nem engedhettünk ilyen hóbortoknak. Gimnazista koromban is csak két alkalommal álltam a fényképezőgép lencséje elé, mikor egy igazolványhoz szükséges kis képet készítettem az elsős magamról, az érettségi előtt.

Mintha ma történt volna, olyan tisztán hozza ki belőlem ez a parányi kép akkori mivoltomat. Osztályfőnökünk kiadta a parancsot, hogy minden tanuló menjen le Kántorhoz, a főtéren levő fényképészhez és vetesse le magát. Csoportosan szaladtunk le egy délután a Kis-közön (nyelvünkön: a Bűdös-közön), bakalódva, egymást lökdösve, de megilletődötten, egy pissz nélkül vonultunk be a titokzatos sötét szobába, a műterembe. A felvétel pillanatok alatt megtörtént, megmondta a mester, mikor jöhetünk a képért, mi pedig felszabadultan rohantunk haza a Kollégiumba.

Otthon az alatt a pár nap alatt szüntelenül egy kérdés foglalkoztatott: milyen lesz a fényképem, illetve, milyen leszek a képen. Ültem szilenciumon az asztal mellett, néztem magam elé, s képzeletemben szebbnél szebb képek jelentek meg a szemem előtt. Milyen nehezen telt el az a hét. Jött el a következő csütörtök, amikor elmehettünk a fényképért! Most egyedül lopakodtam le a sötét, bűzös Kis-közön, ami egy kb. másfél méter keskeny sikátor volt (illetve ma is meg van, lezárva), hatalmas falak, emeletes házak közé beékelve, melynek macskaköves ösvényén csak a járókelők cipőinek koppanásai hallatszottak. Félttem is, hátha egyik kanyarodóban valaki hirtelen nyakon csíp. De vonzott a magamról megálmodott kép varázsa, dehogy választottam volna a jóval hosszabb nyílt utat!

A fényképésznél csak kifizettem a kért összeget, a borítékba tett képet zsebre vágtam és diadallal indultam a kloákás Kis-köz irányában. Csak amikor a félhomályban egyedül éreztem magam, vettem elő a zsebemből a borítékot, és kotortam ki belőle a két piciny kemény lapot. Néztem meredt szemekkel, nem hittem a szemeimnek. Ezt rólam készítették volna? Valóban az én képeim ezek? Ilyen lennék én?

Ha most nézem ezt a megviselt kis papírdarabkát, rajta egy nagy diáksapka alatt alig kivehető riadt szempár látszik, homályos gyerekarca, ami készülhetett volna bárkiről, semmi jellegzetes vonás nincs rajta.

Pedig ez a kép volt az első, kijózanító pofoncsapás, ami bennem az önmagamról alkotott képet romba döntötte. Valóban bálványomlás volt ez, ami önbizalmamat egy életre labilissá tette, hatása, mint fekete vízű folyó kísér a mai napig, partjáról nem tudok letérni, sodrásától menekülni, hatása alól szabadulni.

Előtte nem vetődött fel bennem, komoly formában az a kérdés, hogy milyen vagyok. Milyen vagyok testileg, milyenek a szellemi képességeim, milyen érzelmek, indulatok élnek bennem. Milyennek látnak társaim, tanáraink, mit érek mások szemében, miket gondolnak rólam. Éltem öntudatlanul, mint a növények, töprengés nélkül, mint az állatok. Egyszerűen nem vettem tudomást önmagamról.

Ott az égre meredő csupasz falak barlangjában, ahová a napfény soha be nem juthat, ahol emberi ürülék bűze facsarja orromat, a csendben, amit a város kinti nyüzsgése még elviselhetlenebbé tett, a magányban, amit a nyílt úton nyüzsgő emberek százai mélyítettek el, ott döbbsentem rá ember voltomra, akinek tudatában más kép él önmagáról, mint a valóságban, a kis fényképen. Rájöttem, hogy itt van valami furcsa kettősség: az, ami csak bennem él és az, ami kívülem van. És ez a kettő nem fedi egymást.

Ettől a felismeréstől kezdve figyeltem önmagamot. Figyeltem testi alkatomat, beszédemet, viselkedésemet, tanulási készségemet, reakciómat környező világra. Szomorú tapasztalatokra jutottam.

Először is megutáltam a fizikumomat. Hosszú orrom, sápadt arcom, szőke gyér hajam valósággal undorral töltöttek el. Ha kirakatok üvegében vagy tükörben megpillantottam képem, bosszúsan kaptam el róla tekintetemet. Látni sem akartam, szégyelltem önmagam előtt magamat. Apámtól örökölt hajlott gerincem miatt púpos gnómnak tartottam magam, akire sajnálattal tekinthetnek az emberek. Vékony karom és pipaszár lábaim annyira ingereltek, hogy azért nem mentem nyilvános fürdőbe, mert félttem a sajnálkozó tekintetektől. Ahogy múltak az évek, mind nagyobb utálattal viseltem külsőmet, azon mind több hibát fedeztem fel. Ez irányú érzékenységem olyan betegséggé vált, hogy a környezetemben elhangzott legkisebb célzás is örökre tetoválódott belém. Barátaim igazságosnak mondtak, mint Mátyás királyt, mert nagy orrom volt. Gyerekes, sőt hiszem jóindulatú szólás volt, de égetett, mint a tüzes vas. Jó távolugró voltam, ezért szőcskének becéztek. Mennyire fájt, mert testi alkatom kifigurázását véltem benne.

Persze ez a ferde szemlélet kiterjedt a szellemi világra is. Az akkori iskola rendszer főleg a memorizálásra volt alapozva. Rengeteget kellett magolni. Csakhamar rájöttem, hogy erre képtelen vagyok. Láttam iskolatársaimat, akik az idegen szavakat, a verseket két, háromszori olvasás után fűjják. Én órák hosszat kínlódtam, mondtam magamban és csak nem ment a fejembe. Reggelenként mialatt társaim aludtak, én kilopakodtam szobából és magoltam, magoltam, s mégis alig tudtam a többiekkel lépést tartani. Önbizalmam teljesen felőrldött, csökkentett értékűnek könyveltem el magam. Mennyit búsultam, szégyenkeztem képtelenségeim miatt. Társaságban mukkanni sem mertem, nehogy mások is rájöjjenek szellemi fogyatékosomra.

Apámtól nemcsak testi alkatomat, de robbanékony indulatosságomat is örököltem. Általában vidám kedélyű ifjú voltam, baráti körben minden csínytevésre kapható, de ha felingereltek, elöntött a méreg s akkor mindenki megdermedt tőlem. Így lettem társaim közt nemcsak igazságos, szőcske, de pulyka is.

Volt valami az egyéniségemben, ami vonzotta környezetemet. Diákságom minden idejében voltak „barátaim”. Ez mindig egyoldalú barátság volt. Ők minden titkukat, bajukat feltárták előttem, az én lelkem mindenki előtt zárva maradt. Soha senkivel nem tudtam beszélni arról, ami bennem élt. Mindenikkel addig tartott kapcsolatom, amíg ők ragaszkodtak hozzám, én senkinek barátságát nem kerestem. Túl érzékeny voltam, nem tudtam volna elviselni a visszautasítást.

Ma már tudom, e mögött az érzékenység mögött nagyfokú gőg lapult, palástolt büszkeség tett félszeggé, bátortalanná, szégyenlőssé.

Ez a magyarázata annak, hogy húsz éves koromig testvéreimen kívül egyetlen lánnyal sem kerültem még csak beszélő viszonyba sem. Ha valaki mégis hozzám szólt, lángvörös lett az arcom, dadogva hátat fordítottam és otthagytam. Soha sem felejttem el, amikor egy magyarósi

bálon odaerőszakoltak egy Irmuska nevű lány mellé vacsora alkalmával. Az egész társaság rajtam nevetett, mert egy szó sem jött ki a számon.

A Csoda

Elég egyetlen pillantást vetni középiskolás korom második fényképére, amit az iskolai tablóra és az érettségi bizonyítványomra kellett készítsünk, hogy megbizonyosodjunk lelkemben kiépített életképem hamis voltáról. A felvételről egy jóképűnek mondható értelmiségi arc néz szembe velünk, csak szemeknek szelíd tekintete árul el valami rejtett szomorúságot, belső bánatot. Az egyetlen megmaradt kép hátára az Anyám írásával ez van írva: „Az enyém” Úgy a kép, mint a hátán található felírás beindítja az emlékezés gépezetét, ami életre kelti az akkori éneket.

1933. év tavaszán vagyunk. Tizenkilenc esztendősek vagyunk, utolsó évfolyamon a Kollégiumban. Elsős korom óta nagy reformokat hajtottak végre a bentlakásban (külön háló és tanuló szoba, közfürdő egy héten egyszer). Vagyis felszámolták a feudális rendet, megszüntették az egyszobás kiskirályságot. Három nagy tanulószobát alakítottak ki, ahol osztályonként helyezték el a diákokat. A régi rend csökevényéből csak annyi maradt meg, hogy az alsó osztályosok felügyelete egy-egy maturandus, vagyis érettségi előtt áll diák feladata lett. A külön hálósobákba csak éjszakára mehettünk be.

Az a szelíd arcú fiú, aki akkor voltam, beosztásul a negyedik gimnazisták felügyeletét kapta. Szorongó szívvel ültem le először a primátusi asztal melletti székre, mert lélekben ugyanaz a félnék, magamat semminek vélő voltam, mint fika koromban. Önbizalmam nem nőtt testem fejlődésével. Most is épp úgy szégyelltem külsőmet, ha ritkán borotválkoznom kellett, csak kimerészkedő szőrzetemre koncentráltam, gyűlöltem ványadt képemet.

Naponta kellett jelentést tennem lustrák alkalmával a felügyelő tanárnak. Előtte szívem hangosan kalapált laposnak vélt mellemben. Ha a felügyeletekre bízott diákok virgonckodtak, kétszer is meggondoltam, amíg megszólítottam őket, mert féltem az öntudatos beszédétől. Pedig a fegyelmezővel nem volt sok bajom. Talán épp kevés beszédem miatt, vagy még inkább a nagy ritkán kiömlő harag-láva feltörésért, volt tekintélyem.

Hamar kiismertek, tudták a határt, amíg elmehetnek. Meglátták arcomon az indulat jeleit. Tettelesen soha senkit nem bántottam (úgy emlékszem) gyávább is voltam annál, de amikor év elején egy darabig figyelmeztetésemre nem csendesedtek el, elöntött az apai düh, akkorát csaptam az asztalra és olyan hangerővel ordítottam rájuk, hogy mind ledöbbsentek, napokig egy pissz sem volt a szobában. Csak néztek csodálkozó tekintettel, honnan sejtették volna, hogy Péterfi Károly örökségét szabadították ki a szelíd arcú palackból.

A szomorú szemek mélyén felbomlik emlékezetemben az a kifejezhetetlen nyomás, amit az előttünk álló feladat, az érettségi jelentett számomra. Szorgalommal már a jobbak közé küzdöttem fel magam, de mindig azt éreztem, hogy semmit sem tudok. Ha néha egyik-másik társammal tanultunk, már az első olvasáskor láttam a lényegét, éreztem az összefüggéseket, de mit ér az, ha elmondani, kifejezni képtelen voltam. Valami belső szorongás, titokzatos gátlás összeszorította mellemet.

Összefüggően, értelmesen csak akkor tudtam bármit előadni, ha valami feloldotta ezt a gátlást. Például ha baráti körben viccelődve megfeledkeztem önmagam figyeléséről. Érdekes, ugyanezt váltotta ki a rendkívüli izgalom is. Érettségim és később a nagy horderejű vizsgámon is, azért tudtam az átlagon felülit produkálni, mert a központi gátlásom felszakadt, erősebb volt ennél a tét izgalma.

A kép hátuljára írt felkiáltójeles kijelentése Anyámnak tökéletesen igaz volt. „Az enyém!” Nemcsak ez a kép, hanem az ezt ábrázoló fiú. Akkor még senkivel sem kellett szívében megosztozzon, életemben Anyámon és testvéreimen kívül senki sem létezett. Nem érdemem,

sőt. Természetellenes, hogy egy 19 éves, egészséges fiúnak ne lett volna találkozása hozzá hasonló lánnyal. Erre csak egy elfogadható magyarázat van: én akkor lelkileg beteg, kificamodott voltam.

Mi volt ennek az oka? Elsősorban családuknk zárt közössége. Sokan voltunk testvérek, akik Anyám köré gyűrűként fonódtunk. A falusi gyerekek, fiatalok világa idegen volt számunkra. A családon belüli szeretet hőfoka olyan magas volt, hogy fölöslegessé tett minden más családdal való kapcsolatot. Még a rokonságunkban sem ismertünk velünk egykorú fiatalokat, Katón és Bubán kívül érettségimig nem találkoztam más lánnyal.

Ezt persze az akkori Kollégium zártsága is magával hozta. El sem tudtuk képzelni, hogy a fiúk ne külön gimnáziumba járjanak. A koedukációs gimnáziumról még nem hallottunk. Ahhoz pedig, hogy egy lánnyal a városban megismerkedjem, nem volt bátorságom. Pedig voltak osztálytársaim, akik udvarolhattak. Nem öntudatos, valláserkölcsi álláspont volt ez bennem. Semmi közöm nem volt a valláshoz, aminek Anyámtól kapott csíráját is kiölte belőlem a vallástanárom farizeus áhítatossága s tanáraim hitetlen magatartása. Itt egy kóros lélek-ficamról volt szó, ami minden nemiséget tabuként kezelte. Estei diák pusmogásokból csak elrettentő torzképet csíphettünk fel az életnek erről az oldaláról. És a hazulról hozott emlékek!

Pedig testileg fejlődöttünk, a pubertás törvényszerűen jelentkezett. Mennyi átgyötrődött éjszaka, az önfertőzéssel járó lelkiismeret-furdalás, minden egészséges emberi érzés elfojtása, szégyellése, utálat. Soha senki egy szót sem ejtett róla. De mégis! Emlékszem egy alkalommal az egész osztályt lerendelték szünetben a tanári szobába, ahol Péterfy Pista bácsi, az intézet orvosa ennyit mondott: Fiúk, ne gondolja senki, hogy az onanizálásba bele lehet halni. Talán azért maradt meg ez emlékezetemben, mert akkor sokat foglalkoztatott a halál gondolata. Hogy vágytam rá! Eltűnni, semmivé válni!

Ez a diákkori fénykép még életre kelt bennem egy lebegésszerű öröm-hegyet, ami az extázis, az önkívület határát súrolta. E kép egyik példánya még ma is az érettségi bizonyítványomba van ragasztva, hogy emlékeztessen akkori lelkiállapotomra. Ehhez hasonló intenzitású örömet, még hármát tudnék kapásból kiemelni: a bécsi döntés napját, a házasságunkat és gyermekeink születését.

1933. június 20-án délután 6 órára hívták össze azokat a diákokat, akik a kolozsvári Papuiu Ilárián középiskolában vizsgáztató bizottság előtt az előző napokban szóbeliztek. Sokan szorongtunk ott egy nagy teremben, mert a különböző erdélyi városokban lévő református középiskolák növendékeit mind ugyanaz a román bizottság érettségiztette. Sápadtak voltunk, mint a fal. Nem volt kedvünk viccelődni, még szólni is alig. Most dől el a sorsunk egy életre! Ha megbuktunk, minden szellemi pálya sorompói lezárultak előttünk. Próbálkozhattunk egy év múlva ismét, ha akkor sem sikerül, megint egy év múlva. Ismertünk olyan örök érettségizőt, aki már öt-hat éve kísérletezett. Nem volt pót-érettségi.

Milyen lassan cammog az óra mutatója, amikor fontos döntésekhez közeledünk. Végre a terem belső ajtaja sarokig nyílt, s fekete ruhában libasorban vonultak be a bírák, élet-halál urai. Moccanni sem mertünk, csak arcunk lett még haloványabb. A kecskeszakállas elnök, egy egyetemi tanár, először azoknak a nevét olvasta fel, akik átmentek. Ahogy közeledett felém a névsorban. Úgy éreztem, nem bírom tovább. Amikor meghallottam a nevemet, már nem is éltem. Ez nem az az élet volt, amiben eddig éltem. Ez egy magasabb szféra, ahol nem jár az ember, hanem száll, mint a madár. Egyszerre megszűnt minden más érzés bennem, helyet adva a kibeszélhetetlen örömnnek. Nem éreztem a sok éjszakázást, agyongyötört testem fáradságát, nem láttam magam körül senkit, sem az örülöket, sem a zokogókat, csak rohanni vágytam, repülni minél magasabbra, egyedül, magányosan.

Hirtelen szakadt meg a varázslat. Tekintetem a névsorban előttem álló Nagy Bélára esett, akivel már a negyedik elemet is együtt jártuk Udvarfalván. Most nem olvasták fel a nevét.

Arca megnyúlt, szemeiből nagy könnycseppek potyogtak, álla reszketett. Az utolsó képem róla, ősszel kivitték az udvarfalvi temetőbe. Életében csak diák volt.

Az úton közömbös arcú emberek hömpölyögtek, a Nap megszokott módon gurult le a Felekitető mögött, semmi különös nem történt a világban. Holnap én viszem haza Anyáméknak a csodát...

„Diákélet a legszebb a világon”

Kincses Kolozsvár, ifjúságomnak csoda-világa, felszabadult diákéveim életre szóló ajándéka! Hat évvel ajándékoztál meg, bár adományaiddal rosszul sáfárokodtam, kincseid közül csak lejárt piculákat vittem magammal. Mégis drága minden emlék, amit máig is őrzök a szívemben.

Érettségi bizonyítványom birtokában úgy éreztem, új élet küszöbén állok, lettem valaki, felnézhetnek rám az emberek. Akkor valóban más volt az érettségi értéke: belépti jegy volt az u.n. értelmiségiek, az „urak” világába. Ott kezdődött az ember, akiből lehet valaki. A lányok, a lányos mamák ettől tartottak szemmel egy fiút. Ez ma már érthetetlen anakronizmus, mert amiért a mi időnkben iszonyú harcot kellett vívnunk, ma szinte ingyen osztják fűnek-fának. Ha már nem törölték el, ahogy szó volt róla, miért nem adnak más nevet neki? „Érettségi” nem nevetséges, ha egyesekre gondolunk, akik ma rendelkeznek vele?

Nem állítom, hogy a mi időnkben valóban szellemileg érett volt mindenki, aki ezt a bizonyítványt megkapta, de az a küzdelem, erőfeszítés, amivel kiérdemeltük, az valóban tiszteletet érdemelt és kapott. Bárhogy is nézzük, komoly szelektálása volt ez az akkori társadalomnak, a román hatóság kezében kemény rosta.

A nyári vakáció első felében érezhettem is valami önteltséget. De csakhamar ráébredtem, hogy belső énemen ez semmit nem változtatott. Érett fejjel is énemtől nem szabadulhatok. Most mihez kezdjek – vetődött fel bennem és családomban a kérdés. A mi időnkben nem pályaválasztás volt, hanem egérlyukak kiszimatolása. A szegény magyar fiúk előtt csak az egyházi keretek adták meg a perspektívát. Az egyházaknak pedig papra, tanárra volt szüksége. Hogy választhattam volna az orvosi pályát, amire titkon mindig vágyakoztam, amikor otthonról semmi támogatást nem remélhetek. Egy papfi menjen teológiára. Be is adtam idejében a kérvényemet, de csodák csodájára, elutasítottak.

Most szeppentünk meg! Mozgósítás, összeköttetés keresése és Farkas Jenő az udvarfalvi esperes kijárta, hogy ösztöndíjat kaptam a kolozsvári református Kollégium egyetemei hallgatók számára fenntartott részében.

- Beiratkozol az egyetem tanári szakára, a többi a te dolgod – szolt protektorom – fontos, hogy ingyen van kosztod, szállásod.

Most légy okos Domokos! Csak román nyelvű egyetem létezik Erdélyben, ahol egy magyar tanszék működik. Egy tantárgy nem elég, hozzá kell választani a román nyelvet és a latint, meg a történelmet. Hisz jó, jó, de románul egy mondatot is alig-alig tudok kinyögni s akkor román nyelvtanár legyek? Nincs idő latolgatni, utaznom kell Kolozsvárra. Szerencsére két osztálytársam is odakerült. Selyéből Kovács Mínya, Torboszlóból Józsa Gerő, így nem leszek egyedül.

Erről a két évről több fénykép segít újraélnem az időt. Ugyanis egyik szobatársam, Fodor Olivér, aki a jogra iratkozott be, a fényképészetet is ki akarta tanulni, így módjában állt rólunk is képet csinálni. A diákszobánkat örökítette meg az egyik kép, ahol én már este lefekvés után az ágyban vagyok. Egy csoportkép épp az első diákból pillanatában örökíti meg a barátokat csoda elegánsan.

E képek láttán az emlékek seregély-rajja röppen fel emlékezetemben, mint ősszel a szőlők oldalából. Az első képről: egészen jól bírtam a szobatársaimmal való együttélést. Senkivel sem volt összeütközésem. Sőt én voltam a szobában a döntőbíró. Ha ketten összecivakodtak

valami felett, a végén abba egyeztek meg, hogy Feri döntse el, kinek van igaza. A másik a diákbálok keserves emléke.

Milyen átszellemült arccal ül a társai közt az a 20 éves Énem az első gólyabáli táncmulatság előtt. Hátha még lelki szorongását is vissza tudná adni a kép?

Táncolni úgy ahogy Katóéktól már meg tanultam, de hogy egy ismeretlen lányt felkérjek, és azzal botladozzam, az már túl nagy erőpróba volt gyámoltalanságomnak. A hatalmas táncterem zsúfolásig telt szép lányokkal, magabiztos fiúkkal. Éjfélig csak álldogáltam a „majomszigeten”. Nem mertem senkit felkérni. Kinéztem a legegyszerűbb ruhájú, nem túl csinos lányt, és nagy nekiszánással felkértem. Szerencsémre elég hamar lekérték. Hogy égett az arcom a szégyentől, amikor másnap a konviktusban diáktársaim humoros beszámolót rendeztek, ahol rólam megállapították, hogy rosszul táncol, de kitartóan.

Két évet úgy jártam ki az egyetemen, tettem le kötelező vizsgáimat, hogy egyetlen lánnyal sem ismerkedtem meg. Pedig a tanári szakon főleg lányok jártak.

Második év végéig már annyira tájékozódtem a tanári pályán való elhelyezkedés lehetőségeiről, hogy beláttam, semmi reményem nem lehet rá. Így kérvényt adtam a teológiára, hogy a tanári karon végzett éveim beszámításával iratkozhassek be oda.

Nem tudom magyarázatát adni, milyen indítékból, mint ahogy életem döntő fordulataiban hiába erőltetem agyam, hogy a szükségszerűség és a véletlen kapcsolatát feltárjam, felvettem a teológia második évfolyamára, ha egy év alatt az első év tantárgyaiból minden vizsgát leteszek. Boldogan vállaltam, tudva, hogy egyetlen végzett teológus sem marad állás nélkül. Ennek a négy évnek az emlékét is több amatőr kép őrzi. Az egyikken négyen állunk a teológia előtt szobatársaimmal.

Semmi illúzió, hivatásérzet, megtérési vágy nem élt szívemben, amikor beköltöztem szobájukba. Engem immunissá tett az apai ház, tudtam, hogy a teológia ugyanolyan iskola, mint bármelyik világi intézmény, a növendékek sem különbek; a különbség csak annyi, hogy itt más tantárgyak vannak, más lelkületűek az előadó professzorok.

Idővel rájöttem, hogy ez a picinek látszó különbség, nem is olyan kevés. Aki komolyan foglalkozik ezekkel a tantárgyakkal, és bele tud látni a professzorok lelkébe, ezeken keresztül nyerhet valami olyan erőt, amit sehol másút meg nem találhat. A teológia nem eszköz, hanem lehetőség a papi hivatás elsajátítására.

Az első év szabad szárnyalása arra jó iskola volt, hogy emberismeretre tegyek szert. Kritikus lencse alá vettem minden új diáktársamat, figyeltem életüket, megnyilvánulásait, emberségüket, lelkületüket. Ugyanígy próbáltam professzoraimat is kiismerni. Fő mércém az volt, mennyire hiteles a szavuk, mennyire élük azt, amit hirdetnek.

Társaim általában egészséges lelkű átlagemberek voltak. Kevés akadt köztük, akit hivatásérzet vezetett erre a pályára. Ezzel a professzoraink épp úgy tisztában voltak, mint én. A lényeg az volt, hogy mivé lesznek ez alatt az öt év alatt. A többséget a közömbösök alkották, akik letették a kötelező vizsgákat, megtanulták a szükséges ismereteket, elsajátították a papi modort, és fizikai adottságaik szerint lettek nagyobb vagy kisebb gyülekezetek lelkipásztorai.

Mi volt a hibája a mi nemzedékünknek? A gyávaság, a lehetőségek teljes hiánya.

Agyongyötört, megfélemlített, szűk keretek közé szorított fiatalok voltunk, akikben annyi önbizalom sem maradt, hogy bármit is megkísérelhettünk volna. Egyéni létünkért való küzdelem, minden távlat hiánya. Pedig gondolkodásban, erkölcsi nézeteinkben tiszták, becsületesek voltunk, csak földhöz tapadtak, szárnyuk szegettek, magányosak. Nem volt bennünk bátorság magasabbra nézni, gondolni merészet és nagyot.

A négy év úgy repült el a teológián, hogy a jelesen végző diák megmaradt annak, aki volt: kétségek közt vergődő, kérdéseire feleletet nem találó, zárkózott ember.

A fellobbant szalmaláng

Csak egyben hozott változást ez az időszak: a nők iránti gátlásaim feloldásában. Életemnek ezt a kibontakozását is, hiába próbálok tiszta okfejtéssel szemlélni, itt is érzem, hogy akaratomtól független erők vezettek, őriztek meg a helyes úton, számították ki minden lépésemet.

A teológián megharcoltam életem első nagy csatáját: egy év alatt két év minden kollokviumát, sőt a második év végén esedékes kispapi vizsgám is letettem. Ez a vizsga feljogosított a palástos szolgálatra. 22 éves voltam, de a női nemre mindig a gyermek és a testvér tiszteletével, áhíthatával néztem.

E nyár végén történt, hogy Ikához mentem Vásárhelyre. Varrodájában több úrilányt tanított. Volt köztük egy feltűnően szép, barna lány (szegről-végről rokon). Félszegen feszengettem a lányok társaságában, legszívesebben megléptem volna, de Ika nem engedett. Amikor végeztek a munkával, Lola megkért, hogy kísérjem haza. Útközben beszélt helyettem is, és amikor homályosabb utcába érkeztünk, karon fogott és úgy mentünk, mint vőlegényhez menyasszonyhoz illik. Házuk elé érkezte megcsókolt és beszaladt a kapun. Csak álltam bambán, várva, hogy felébredjek az álomból, mert mindezt ésszel felfogni képtelen voltam. Olyan elemi erővel tört fel belőlem a csak sóvárgott, tudat alatt várt érzés, hogy nem bírtam magammal. Szinte reggelig sétáltam egymagam. Gyötört a kétség. Hátha csak ugratás, holnap már rém sem fog nézni? Félelmem oktalan volt, másnap is, utána is, amíg ott voltam, sodort magával, mentünk a parkokba, sétáltunk a kivilágított utcákon, nem tudtunk betelni egymás ölelésével. Dehogymertem volna a megengedett határon túllépni, ő is ügyelt, bizonyára férjet akart balek magamból faragni.

Akkor tapasztaltam meg, hogy a férfi és a nő együtt alkotják az embert. Önbizalmam megnőtt, más színben láttam az életet, értelmet, célt fedeztem fel, amiért érdemes küzdeni.

Bár a gyanakvás, kételkedés hamar kezdte kinyitni a szememet. Hogy lehet valaki ennyire jártas ezen a vonalon? Egy-egy elejtett szava, mint ősszel a farkasfog a ruhába, úgy ragadt belém és nyugtalanított. Nem tudtam semmit életéről, nem is érdeklődtem, elég volt, amit maga elmondott. Mégis a fellobbant szerelem közben a tiltó, negatív kérdőjelek sokasodtak, gyötörték. Mindig is szkeptikus voltam és vagyok.

Különösen ősszel, amikor visszamentem Kolozsvárra, és hosszú várakozás után megkaptam első válaszlevelét. Annak láttán és üres tartalmán gondolkodtam el. Ki is ez a lány? Én egy szép testű nőt szeretek, akinek varázsos fekete macska-szeme mögött semmi érték.

Végiggondoltam beszélgetéseinket, azok a szerelmes szavakon kívül csupa közhelyek színésznőkről, moziról. És most itt ez a primitív írás, tele helyesírási hibákkal, kongó ürességgel.

Még hónapokig tartott, sok gyötrődéssel járt, amíg első, felszabadító fellángolásom lassan kialakult. Addig még az igazival, a számomra rendelttel kellett találkoznom. De amikor a következő év nyarán Laló egyszer karon fogott és a Klostrom utcán sétálva nagy tapintattal, fel akarta nyitni a szemem, hogy Lola szeretőnek jó, de nem feleségnek, nyitott kapun kopogtatott, egyáltalán nem lepődtem meg. Megnyugtattam, hogy ezt az ügyet már lezártam. Életem folyamán soha nem bántam meg elkövetett tetteimet (ne értsük félre, nem a kis cselekedetéről van szó). Tudomásul vettem, hogy Lolának épp úgy megvolt életemben a rendeltetése, mint annak, hogy két évet az egyetemen töltöttem. Hozzá tartozott életem iskolájához. Általa többet adott nekem az élet, mint amit én nyújtottam számára. (Szegény, fiatalon halt meg.)

Minden ember életének négy döntő állomását látom: A születést, a családot, amelyben felnőtt, a párválasztást és a halált. Születésemkor a géneim keresztül magával hoz olyan öröklött tulajdonságokat, amelyek meghatározzák életét. Ez épp úgy, mint a halál, akarától független velejárója életének.

A család, a környezete, amelyben felnő, módot ad öröklött tulajdonságai kivirágztatásának vagy elsenyvesztésének, csekély mértékben azok módosításának. Itt már személyes, akarati tényezői is szerephez jutnak.

A párválasztás, a házasság az a lépése életünknek, amelyben személyes döntésünk függ akaratunktól. Mind az egyházi, mint a világi esküvőkön, mindkét fél határozott igenlésére van szükség, hogy a házasság létrejöjjön. Ki kell mondjuk, hogy akarjuk ezt a lépésünket. Ez csak alapelv, emberi okoskodás. Sokkal nehezebben követhető az az út, amíg fiatal eljut e döntés kinyilvánításáig. Persze, az egyénnek lelkiességétől függ, mit jelent az életben számára az igen, akarom. Pillanatnyi hazugság, vagy egy életre szóló ámen.

Az igazi, az egyetlen

1939 nyarán Torboszlóban csodálkoztunk először egymásra. Apám már nyugdíjas volt, ott élt a család az Ilona nénitől ránk hagyott házában. A kis falu lelkésze Péterffy Kálmán volt, akinek felesége Márk Sarolta. Első kislányuk keresztelőjére odautazott Sárinak két húga, Zsuzsi és Rózsi. Rózsi az Udvarhelyi Tanító Képzőben Katónak volt osztálytársa. Tizenkilenc éves volt, de tizenhatnak sem nézhette az ember, szerény, félénk, kifejtetlen, de szemeiben komoly tűz égett. Dehogyan gondoltam akkor, hogy az élet egymásnak teremtett. Egész este a nővérevel táncoltam. Féltékenységem és a Lola arca a legcsekélyebb közeledést is megakadályozott. Rózsi ugyanúgy volt, még talán fokozottabb mértékben.

A keresztelő után Zsuzsi és Rózsi készültek hazautazni Agyagfalvára. Katóval kértük Rózsit (vagy csak Kató), hogy jöjjön vissza pár hétre. Talán e pillanat volt az, ami eldöntötte sorsunkat. Visszajött, pár vidám hetet töltöttünk együtt az ottani fiatalsággal, és én utána Ploistibe kellett utazzak, ahol a szabadságra menő papot helyettesítettem. Utazásom közben Lolával találkoztam és elhatároztam, hogy szakítok. Nem hiszem, hogy a Rózsival való találkozás lett volna a fő rugó, bár a tudat alatt kiépített nagy kontraszt közbejárt abban. Mindketten annyira tapasztalatlanok, félénkek, tétovázók, gátlásosak voltunk, hogy képtelenek lettünk volna a kezdő lépéseket megtenni. Ezt a lépést tette meg helyettünk Kató húgom, aki értette a csíziót, és aki sejtette, mi játszódik le lelkünkben. Kerek-perec megírta nekem, hogy Rózsi szeret és írjak válaszlevelemben neki is. Így indult meg levelezésünk, ami három éven át rendszeres volt.

1937 pünkösdjére olyan helyet választottam legációmban, amelyik legközelebb feküdt Agyagfalvához (Bodok). Udvarhelyre érkezésemkor az Intézetben felkerestem húgomat, hogy Rózsival találkozhassak. A vendégszobában beszélgettünk hármásban, s amikor Kató egy pillanatra magunkra hagyott, ügyetlenül megcsókoltam az izgalomtól remegő szájú lányt. Ez volt eljegyzésünk titkos pecsétje. Az ünnepi szolgálatok után Bodokról a hegyek ormán átsétáltam Agyagfalvára, ahol Kató, Rózsi és egy barátnőjük várt a réten.

Egy kis homályos felvétel teszi jelenné ezt a találkozót: Kató középen áll és kettőnköt egybeölel. Tökéletes szimbólum, ami Rózsi haláláig tartott. Van-e itt helye a bölcselkedésnek, a véletlen és a törvényszerűség boncolásának? Miért nem lehet a Gondviselő eleve elrendelt akaratának elfogadni?

Az együttélés legfontosabb feltétele egymás minél mélyebb megismerése. Az évekig tartó komoly levelezés gondolkodásunkba való betekintésre jó alkalmat adott. De talán ennél is lényegesebb volt az, hogy látogatásaink alkalmával egymás családi légkörébe is bepillantást nyerhettünk. Így sok mindent megtudtunk egymásról.

Ami mindkettőnköt egyformán jellemezte, a gyermeki tisztaság, a naivság határát súroló jóhiszeműség és a feltétlen bizalom volt. Jobban bíztunk a másikban, mint önmagunkban. Becsületesebbnek, igazabbnak véltük a másikat magunknál. A gyanakvás legkisebb felhője sem árnyékolta be lelkünket. Részemről ez a szemlélet fokozatosan alakult ki a megismerés

által. A hazugságra, színlelésre, megjátszásra egész életemben allergiás voltam. Amennyiben ennek legkisebb jelét tapasztaltam volna, kapcsolatunk nem alakulhatott volna ki. Dehogyan merem azt állítani, hogy már házasságunk előtt kiismertük volna egymást. Ilyen nincs. De az alaptulajdonságokkal tisztában jöttünk, és ezek a mai napig változatlanok bennünk.

Sőt, tovább megyek: még az a naiv, kinevetnivaló idealizmusunk is, amivel akkor egymásra tekintettünk, megtartó erőnké vált. Rózsának fogalma sem volt arról, hogy én segédpapságom idején milyen veszedelmes Szülla(Szküla) és Khariblis (Kharübdisz) helyzetekbe sodródtam, ahol nem dughattam be a fületem, nem kötöttem magam vitorlarúdhoz.

Ennek megértéséhez ismerni kell az akkori magyar falvakban élő úgynevezett úri lányok reménytelen helyzetét, akik álláshoz nem juthattak, csak a férjhezmenetel volt életük egyetlen megoldása. De kihez? Az a kisszámú fiú, aki valami módon tanulhatott, legtöbbször az egyetemen, főiskolán lekötötte magát. A vénlányság kivetettséggel járt.

Amikor 1939 tavaszán Nagybaconba segédlelkészi kinevezéssel megérkeztem, öt lány álmait keltettem életre, köztük főnökömét, az esperesét. Pedig egy cseppet sem voltam Adonisz, sőt. Viszont volt diplomám, várt rám egy biztos papi állás, ha szerény megélhetéssel is.

Esperesem már első este elmagyarázta, hogy melyik egyházközségeiben van idősebb lelkész, akinek helyét majd biztosítja számomra. A lánya is azonnal akcióba lépett, a haditervet alaposan kidolgozta. De a többi lányok sem adták fel a reményüket.

Fiatal voltam, hiú és tapasztalatlan. Nem volt erőm felfedni kártyáimat, főleg az első hónapokban. Hízogattam a körülrajongás. Azt hittem el magammal, hogy ez személyemnek jár ki. De jöttek a gyermeki hittől írt levelek, és ez a feltétlen hit megőrzött. Megírtam Rózsának, hogy karácsony után Agyagfalvára utazom, viszem a jegygyűrűket és ezzel minden megoldódik. Azt hiszem a családban egyedül Apu értette meg e gyors, meglepetésszerű jegyváltás rugóját.

Utána nem is volt maradásom Baconban. Az esperes lánya azonnal kiutazott Magyarországra. Én vörös posztó lettem a principálisom szemében. Szerencsére Farkas Jenő levele megoldotta a kínos helyzetet, hívott, foglaljam el a Fintaházán megüresedett lelkészi állást. Így estem vödörből cseberbe, mert új helyemen a lelkészi lakással örököltem egy Rózsival végzett tanítónőt is. Ez volt életem legnagyobb kísértése, amiből csak tapasztalatlanságom, Rózsai naiv bizalma, ne kerüljessük: Isten kegyelme mentett meg.

Akkor már Rózsai Aranyosegerbegen tanítónősödött. Olyan feltétel nélküli volt belém vetett bizalma, hogy amikor megírtam Fintaházáról a helyzetemet, még a gyanú legkisebb árnyéka sem vetődött fel benne.

Ilyen lelki előfeltételekkel került sor 1940. október 6-án, Agyagfalván az esküvőnkre.

Főlöszlegesen tartom ezzel bővebben foglalkozni. Ahogy később elmondtuk egymásnak, előtte való éjszaka kettőnk két külön gondolat nem hagyott aludni: Rózsit az, hogy meg fog tudni-e felelni az esküvői fogadalomban teendő ígérést; engem viszont hogy helyes útra lépek-e a holnapi házassággal. És ez az alapállás egy életen át megmaradt: Rózsai az önmagából mindig többet nyújtó, családjáért soha fáradtságot nem ismerő feleség és anya; én viszont önzőbb módon, a holnapot kémlelve, a jövőt építve megyek előre.

Meg sem kíséreltem leírni azt a tökéletes felszabadultságot, kibeszélhetetlen örömmámort, amiben első heteinkben éltünk. Két ember harmonikus egyesülése, egy létele. Megsejt valamit abból a misztériumból, ami minden vallás mélyén előbukkan, hogy a születés az Egyből való kiválás, a halál az Egybe való visszatérés, az Éden és az Öröklét misztikája, aminek földi visszatükröződése az egyén életében a házasság öröme.

Csakhamar kitűnt, hogy dacára a három éves levelezésnek, milyen kevéssé ismerjük egymás alaptermészetét. Hogy is tudhatta volna Rózsai kihámozni ömlengős leveleimből, széptevéseimből, milyen érzékeny, könnyen sértődő, indulatos, gőgös lélek szunnyad

bennem? Ahogy nekem sem lehetett fogalmam az árvaságból hozott mimózaságáról, aki igyekszik mindenkire alkalmazkodni, de a legkisebb érintésre is becsukódik. Milyen nehezen szokta meg a türelmetlenségem, zárkózott hallgatagságom, kővé dermedt keménységem. Ahogy számomra is új volt életvitele, rendszeretete, részletekbe való merülése.

Két külön világból érkeztünk, két család-ideál egyesült kettőnk egységében. A mi családjunk olyan volt, mint emberkéz által érintetlen vadon, ahol a fák, bokrok, virágok tetszésük szerint nőnek, az állatok zavartalanul élnek világukat. A Márk család rendezett park volt, zsinórral ültetett platánokkal, dísz bokrokkal, nyírott cserjékkel, renddel, beosztással, előrelátással. Hiába tudtam értelmekkel, hogy az ő életformájuk a jobb, az ésszerűbb, Agyagfalván mégis feszélyezett a pedánság, a kötött életritmus, ami nem tűri a lazítást, a merev formákat átlépni nem illik. Ami Rózsina természetes beidegződés volt, az szememben fölösleges erőfeszítés, kényszerzubbony és viszont, ami nálunk magától érthető volt, az előtte furcsa rendbontás.

Ebből a két világból kellett felépítsük a magunk új életét, ahol rend van, de az az életünket szolgálja, anyagi biztonság, ami eszköze a lelki összhangnak, családi légkör, ahol megnyugszik az ember. Öntudatos volt-e ez a törekvés? Nem hiszem. Inkább a két magunkkal hozott hagyomány szinkronja, ami az egymás iránt érzett szeretet eredménye, az egymásra figyelni tudás megalkuvása. Ezt megkönnyítette az a szerencsés helyzet, hogy kezdettől fogva függetlenek voltunk. Sőt négy év után mindkét családtól országhatár választott el. Sem támaszt, sem életünkbe való beleszólást nem kaptunk.

Esküvői fényképünk nincs. Egyfelől szívemből utáltam azt a divattá lett szokást, ahol a fényképész kifecskült ízléssel lehetetlen pózokba állítja az ifjakat, főleg örülten, ha kölcsön pénzzel egy hálóinget vehettem az esküvőre, nehogy fényképésznek fizessék.

A boldog, örült vágta

Ne feledjük, hogy 1940-ben vagyunk, amikor a történelem kereke, mint mikor egy örült valaki a vízzel teli vödörrel kiakasztott kerek kút láncát leengedi, olyan gyorsuló forgásba indul meg minden.

Az események pergése a bécsi döntéssel kezdődött. Ennek lett következménye a sebbel-lobbal megtartott esküvőnk, a nem egészen négy éves fintaházi életünk, amely idő alatt Rózsina megszülte Feri, Gizit és Mihályt, közben tanított, háztartást vezetett, nevelte gyermekeit; én lekipásztorkodtam, kultúr munkát végeztem, tanítói lakást építettem, tornyot fedtettem, kertészkedtem, méhészkedtem, hitelbankot szerveztem, gazdaköri elnök voltam, az iskolában tanítottam, a hadba vonulókkal leveleztem. Mintha egyszerre kellene egy élet munkáját elvégeznünk, olyan tempóban vágtaztunk mindketten. Lakásunkat szépen berendeztük, minden szükséges dolgot beszereztünk, gyönyörű virágoskert, bőven termő zöldséges kert a Nyárad partján, udvarunkon tyúk, liba, kacsa, göndörszőrű mangalicák fiatalok, csincilla nyulaink szakszerű ólakban adták az akkor divatos hosszú szőrű gyapjút. Micsoda fergeteges iram, rohanás boldogságban, fáradhatatlanul neki a semminek, a végzetes háborúnak. S mégis ez a négy év, Fintaháza marad számunkra életünk legszebb időszak. Mesébe illő község és annak közepén lévő otthonunk. Annyira szerettük, hogy eljövételünk után soha vissza nem tudtunk menni oda.

A falu népével hamar szót értettem. Megszerettek mindkettőnk. Csak a gyermekáldás zápora miatt csóválták fejüket. Ők már a város közelsége miatt kiművelődtek, az egyke igen csak divatos lett. Olyan fiatalok és már három gyermeket szült az a vékony asszony! Ez meg gondolatlan! Nem lesz jó vége!

Nem is lett. Ahogy Misót is megkeresztelte Márk nagyapja, ott kellett hagynunk ezt a paradicsomot, úgy ahogy volt: bútorokkal, disznókkal, tyúkokkal, nyulakkal, virágokkal,

madárdallal, erdővel, Nyáráddal, emberekkel, hogy az csak egy álom maradjon számunkra. Csak a fényképek sokasága bizonygatja, hogy igaz volt és nem csak álom.

Süvít, röpít a keleti szél

Misó keresztelője mindig emlékezetes marad számunkra. Milyen boldogságban ült együtt az esti vacsoránál a két családból összegyűlt vendégsereg. Ki gondolt akkor a félelmetes Keletre, a Szovjetunió hazánkhoz közeledő hadseregére, a titokzatos Keletről elindult süvítő szélviharra, mi boldogok akartunk lenni. De másnap reggel, amikor a közeli állomásra kikísértük a vendégeinket, kétségbeesett embereket figyelhettünk meg. Vajon mi történt tegnap óta?

Tragédia. A Vörös Hadsereg közeledik a Kárpátokhoz, Románia átállt a Szovjetunió oldalára, megindította hadseregeit Észak-Erdély visszafoglalására, nemsokára vége van a kicsi jó magyar világnak. A kisvonat röpítette is magával nem csak vendégeinket, de Rózsit is három gyermekével, Anyámékkal Torboszlóba, én maradtam egyedül megőrizni, amit lehet, de ha nagy baj van, én is megyek utánuk.

Alig telt el pár nap, a Péterfy család 18 tagja Anyám mellett volt Torboszlóban, ott akartuk bevárni a vihar érkezését. De Isten akaratából a keleti szél felkapott, mint madártollat és kisodort bennünket az ismeretlen Anyaországunkba. A család nagy részét pár hónapi vendégeskedésre, a mi kis családunkat örökre. Azt, hogy mi örökre kint maradunk egy hívő lelkész házaspáron keresztül végezte el a Gondviselőnk.

Dóczi Antal volt ez a lelkész és Mikó Piroska a felesége. Laci már ismerte őket, mert pár hónapot ott dolgozott együtt Tónival az ózdi gyülekezetben. Laciék siettek a vihar elvonulása után minél hamarabb visszamenni Erdélybe, Nagykendre a gyülekezetébe, mi az ő helyükbe mentünk.

Döntésünk előtt kifaggattam Lacit az ózdi helyzetről és főleg Dócziékról. Laci a tőle megszokott tömörséggel így jellemezte jövődő munkatársamat: Erős ember, erős testileg, szellemileg, hitében egyaránt.

Volt alkalmam megtapasztalni keménységét, erejét minden vonalon. Csak hozzánk volt szinte gyermekien gyöngéd, megértő jó testvér. Tóni, aki hét nyelven beszélt, olvasott, aki Franciaországban éveken át a bányászoknak anyanyelvükön hirdette az igét, aki Amerikában angolul szervezte a dzsungel lakóinak az egyházat, aki a pesti Valéria-telepnek volt a lelkésze, akinek barátai a magyar szellemiség kiemelkedő nagyjai (József A; Illyés Gy; Szabó Lőrinc, Kodolányi János) voltak. Nos, ez a Tóni velem beszélte meg legbensőbb dolgait. Ma is érthetetlen előttem ez a kapcsolat.

Házastársakat, akik olyan tökéletesen kiegészítették egymást, eddig nem ismertem. Piroska egy életen át úgy tudott Tóni mögött állni, hogy egyszerre volt csodálója és irányítója. Nem volt könnyű Tóni mellett élni, mert nagy volt az Én-je, de Piroska mindent át tudott hidalni. Úgy férfit nem láttam zokogni, mit, Tónit a Piroska koporsója mellett. Gyermekes rajongással szerették egymást.

Mi Rózsival sokat köszönhattunk nekik. Eleinte féltem Tónitól, csodáltam, csakhamar megszerettem gyermeki tisztaságát. Rajtuk keresztül tágult ki látóköre, életszemléletünk.

A táguló világunk

Sokat töprengtem életemben, hogy miért hagytuk ott Fintaházát, ahol olyan ígéretesen indult el életünk és a biztosnak bizonyult megélhetést miért dobtuk el magunk alól? Legkönnyebben, mit lelkész, Isten akaratában kellene megnyugvást keresnem. De számomra ez nem elég, tovább gyötör a kérdés: mi volt ezzel a célja? Csakis az lehetett, hogy kiemeljen a boldogság

világából, Fintaházából, ahol mindenünk megvolt, amire vágyik egy gyermek, és bedobjon a nincstelenségbe, ahol meg tanulunk küzdeni egy igényesebb életért.

Kemény lecke volt mindkettőnk számára, de mindig mellettünk állt és így fokozatosan tágította világunkat. Erre embereket használt fel, akik közül elsők voltak Tóni és Piroska. Rajtuk keresztül tágult ki látóköreink, életszemléletünk. (Földhöz tapadt, hazai, provinciális világnézetünk, barátságunk mélyülésével egyre emelkedett.) Hatásukra igényesebbek lettünk, mertünk távolabbra nézni, távlatokban gondolkodni. Hogy gyermekeinket merészebb látásra, szűk környezetükből kirepülésre vágyásra tudtuk nevelni, hogy ma mind a négyen szellemileg magas szintet értek el, ezt emberileg főleg Dóczi házaspárnak köszönhetjük.

Jaj, pedig milyen nyikorogva indult el életünk szekere! Akárcsak legyőzött, szétbombázott, kifosztott hazánké. Pedig Rózsival igencsak nekiveselkedtünk a hámnak. Nincs az a két igavonó állat, amelyik bele ne szakadt volna ekkora erőfeszítésbe. Aki ma hallja vagy olvassa, dajkamesének, írói túlzásnak gondolja. Ezért is hallgatunk még családi körben is, ha ezek az évek kerülnek szóba.

Most mégis kell szóljak, hogy az ezek átélése közben kialakult családképünk furcsának vélt szokásait megérthessük. Vegyük mindjárt a legkirívóbbat, a férj és feleség kölcsönös egymásra figyelését. Életünkben a házastárs közelebb áll egymáshoz, mint a gyermekekhez. Ez nem csupán érzelmi motívum, elsősorban életfenntartó parancs. Lehet fogalma a mai embernek, milyen áron teremtettünk elő ketten a három, majd a négy, sőt Jolánkával az öt gyermek szájába a mindennapi betevő falatot? Mese, mese, meskete...

Hat éven át, amíg Rózsi állásba nem ment, én két ember munkáját betöltő állást vállaltam: tanítottam az iskolában teljes óraszámmal és lelkésze voltam a sajóvárkonyi gyülekezetnek. Ez nem napi 8 órás munka volt, hanem reggeltől késő estig, hétköznap és vasárnap megállás nélkül. Délelőtt tanítás marxista tanterv szerint, délután hittanórák a Biblia szerint. Este bibliaóra házaknál, vagy szeminárium a pártházban. Vasár és ünnepnapokon délelőtt, délután istentisztelet vagy Várkonyban, vagy Ózdon, kéthetenként Bánszállás, Center, Sajónémeti, máskor Farkaslyuk, Susa, Uraj. Ma három külön egyházközösség van három lelkésszel, és hitoktatás nincs. Akkor, ha nem volt egy segédlelkész, Tónival végeztünk minden munkát. Télben, nyárban, hóban, esőben, nyomtuk a kerékpár pedálját, dagasztottuk gyalog a sarat, de mindenütt helyt kellett álljunk. Sokszor legszívesebben lefeküdtem volna az út szélére, úgy éreztem, nincs tovább erőm.

De hogy még cifrább legyen a dolog, meg kellett szerezzem a polgári iskolai oklevelet.

Utazás Pestre a minisztériumba, Szegedre, az Egyetemre, és a napi munka mellett tanulni, tanulni. Minden kollokviumot és vizsgát le kellett tenni két év alatt. Mikor tanulhattam? Minden reggel 4 órától már kint ültem a konyhában és 8 óráig szajkóztam a nyelvészetet, az irodalmat, a történelmet, amikről Erdélyből semmit sem hoztam magammal.

Mindehhez nem az én fizikumomra lett volna szükség. Ha orvoshoz mentem, megállapította, hogy teljes idegkimerülés, legyengült szervezet. Mintha nem tudtam volna és Rózsi nem látta volna. Úgy védett, ahogy lehetett. Állandó rettegésben élt, mi lesz, ha nem bírom tovább?

Akkor lett családi szokássá, hogy ebéd után apa alszik, akkor nem szabad lármázni. Ez az alvás legtöbbször negyed- vagy félóra volt, mert rohannom kellett, viszont erre szükség volt. Egyformán húztuk. Rózsának sem volt könnyebb. A pénzt, még ha kevés is, nem lehet megenni. Az országot kifosztották, áru nem volt, az üzletek üresen tátongtak. Tej kellett a gyermekeknek, de azért másnapként Rózsának 12 kilométert kellett gyalogolnia. Egy kis zsírért, olajért, tojásért Urajba, Susára, Sajónémetibe ment és nyelte a falusiak pimasz elutasítását. Cukrot Csehszlovákiából csempésztünk, éjszakánként szökve át a határon. Ezért kellett ötödik gyermekként Jolánkát is magunkhoz fogadnunk, legyen, aki kék-turizmusunk alatt otthon maradjon a még kisebbekkel.

Mint érdekességet jegyzem meg, hogy Jolánka, egy hétgyermekes munkáscsalád lánya, valóban testvérként élt családjában. Később tanult, Balikó Mihály mérnök vette feleségül. Nemcsak Jolánka, de férje és tanítónő lánya is minket ma is anyának, apának szólít.

Az elmúlt nyáron Szoboszlón, amikor Rózsit megvizsgálta a fürdő orvosa, csodálkozva kérdezte, hogy lehetett ennyi idő alatt egy szervezetet így elhasználni?

Fizikumunk valóban elhasználódott, ezt könnyű megállapítani, idegzetünk is szétmargangolódott, de hogy mindezt kibírtuk, azt a munkánkban nyert örömeink és a naponként kapott lelki békességnek köszönhetjük. Komoly erőforrásunk volt a várkonyi gyülekezetben végzett munkánk. Teljesen más jellegű, mint a fintaházi volt. Erdélyben a kisebbségi sorsból felszabadult nemzeti szellem hatotta át lelkipásztori tevékenységem, hazafias szólammal fogtam meg a gyülekezetemet.

Itt Várkonyon egy porba sújtott, megalázott nép emelte Istenhez tekintetét, akiknek erőre, vigaszra volt szüksége, akik közül mi voltunk a legutolsók. Ezért találtunk első percetől egymásra. Olyan gyülekezeti ébredés azóta sem volt. Igazi éhség és szomjúság a vigasztaló szóra csak akkor lehetett.

Súlyos, fárasztó, de felemelő, erőt adó volt az a szolgálat mindkettőnk számára. Mert a lelki munkát is ketten végeztük. Nem csak imádságban állt mellettem Rózsi, de ha kellett, biblia órát tartott, konferenciákra járt, és hozta onnan számomra, az örök vergődő számára, a hitet, erőt.

A misztikára soha sem volt hajlamom. A ráció mindig erősebb volt lelkemben, mint a hit. Sok minden akadályozott és akadályoz abban, hogy az unió misztika mélységébe alámerüljek. Kemény és megátalkodott vagyok. De azokban az években, hiszem, hogy felhasznált Isten, kezében alkalmas eszközzé váltam. És ez nem kis dolog. Repedt nád voltam és nem tört el. Ezért is kint kellett maradnunk.

1947-ben államosították az iskolákat. A mi polgári iskolánk is, aminek csak egy évig lehettem igazgatója, beolvadt a többi általános iskolába. Minket, volt polgári iskolai tanárokat, egy évig a várkonyi általános iskolához osztottak be. Utána engem a Gyártelepi iskolába helyeztek át, hogy elszakítsanak a gyülekezetemtől és az új kommunista igazgató felügyelete alá kerüljek. A lelkészi szolgálat folytatáshoz a minisztérium külön engedélyt adott. A helyzet így nem változott sokat, csak a munkám lett több.

Ez év október 17-én született negyedik gyermekünk Lajos. Úgy hiszem környezetünkben legtöbben örültek tartottak minket, pedig mi végtelenül boldogok voltunk. Egyedül Dóczyék értettek meg. Valóban Isten bolondjai voltunk mindketten, aki adott erőt elhordozni könnyelműségnek látszó feladatainkat.

1952-ben a párt megelégedte énbolhaságom ugrándozásait, mert főleg temetések alkalmával túlságosan gyakran csíptem vörös ülepébe. Egyetlen ujjköröm nyomásával nem akartak szétnyomni, Ózdon túlságosan sokan ismerték a négygyermekes papot, de hogy ilyen tervük is felmerült, azt megsúgták híveim, még a nap, illetve éjszaka is ki volt jelölve. De egyszerűbb volt, ha lesöpörnek a nyilvánosság asztaláról. A Művelődési Osztály városi vezetője utasítást kapott, hogy tiltsa el a lelkészi szolgálatról. Mészáros Laci így adta tudtomra: Komám, választanod kell: vagy pap, vagy tanár leszel.

Ismét egy dilemma életemben. Rózsi azt szerette volna, ha a lelkészi pályán maradok, én gyermekeim jövőjét néztem.

Egy fizetésből hat embernek lehetetlen volt megélni. Ez év őszén Rózsi is kérte kinevezését, amit készséggel meg is adtak, így két kötéllel leszünk a rendszerhez láncolva. Rózsi állásba lépését, sajnos, a gyermekek nevelése sínylette meg. Akkor veszítették el örök jókedvű, mosolygó anyjukat és kaptak helyébe egy munkától, lelkiismeretétől gyötrődő, örök sietésben levő dolgozó nőt.

Milyen keveset lát a gyermek a szülők élet-hall harcából és fordítva, mennyire nem érzékeli a szülő nevelésének hatását gyermekeire! Családjában kezdettől fogva az a szokás alakult ki,

hogy Rózsi hordta vállán az anyagi ügyek intézését. A Márk család életvitele erre jó előiskola volt. Emellett Rózsi felé irányuló féltésének, óvásának is egyik módja volt ez. Megvédett minden anyagi nehézség gondjától. Mert ilyen aztán bőségesen akadt.

Miért kellett vállaljon Rózi a tanítás és a háztartási munka mellett nylon harisnyabontást? Éjszaka ott görnyedt a bontó készüléke fölött, hogy másnap legyen pár kiló kenyérré pénze. A négy gyerek ruháit az egyháztól kapott ócska göncökből maga spekulálta, varrta.

Letaszítva a lelkeszi pályáról életünknek egy célja lett: gyermekeinket kiemelni ebből a környezetből. Előbb a Tóniék biztatására és segítségével, később a magunk erejéből minden nyarunkat Ózdtól távol töltöttük. Nyaraltunk a Bükk-hegységben, a Duna-kanyarban, utána a Balaton szerelmesei, majd telek- és háztulajdonosai lettünk. Jól tudtuk, hogy ennyi nem elég. Magasabb szellemi szintre emelkedni csak kemény tanulással lehet. Sokkal többet kell tudniuk a mi gyerekeinknek, mint környezetünkben bárkinek, ha ki akarnak e környezetből emelkedni. Ebben nem ismertünk könyörületet, családi légkörünk ezen a vonalon szigorú volt. Főleg középiskolás korukban rettegve hoztak haza egy közepes jegyet.

Erre az atyai szigorra a négy gyerek négyféleképpen reagált. Legfájóbb sebet Misó lelkében hagyott, aki ugyanolyan érzékeny, sérülékeny, mint én voltam az ő korában. Ezért engem ugyanúgy lát, mint én Apámat.

Harmincnégy éves koromtól nyugdíjba lépésemig, ahogy Rózsi 35 éves korától, mindketten pedagógus pályán dolgoztunk, így elmondhatjuk, ezt a pályát ismerjük igazán. De életünk céljául családunk boldogulását tűztük, mindkettőnkben annak megvalósítása játszott főszerepet.

A pedagógus pályát lényegében szerettem, bár az igazat megvallva, egy kicsit mindig szégyelltem. Szerettem a gyermekekkel foglalkozni, értelmes ismereteket számukra átadni, velük együtt a természet szépségében gyönyörködni. Volt adottságom az osztályközösséggel összehangolódni, velük összekacsintani, őket jó kedélyre hangolni. Játszani a gyermekekkel, mint a hegedű húrjaival, irányítani érdeklődésüket, felolvasni közöttük még 60 éves fejjel is. Emberszámba vettem őket, olyan őszinte voltam hozzájuk, mint testvéreimhez.

Soha sem volt sem a gyerekekkel sem a szülőkkel ellentétem, hanem csak a műveletlen szüklátókörű feletteseimmel, kartársaimmal. Illetve ez nem is volt ellentét, mert egyéniségem nem engedte ezt meg, elég volt egyszer kiobbannom, hogy többé ne merjenek hozzám bántó hangon közeledni. De a feszültség mindig ott élt közöttünk.

Tanítani nemcsak szerettem, de tudtam is. Keményen képeztem magam. Áttanulmányoztam a szinte évről évre változó módszertani könyveket, a mindig korszerűbbnek kikiáltott nevelési elveket, módszertani badarságokat, és ha kellett megmutattam, hogyan kell egy órát levezetni. Jól emlékszem 1955-ben, akkor igazgatóm le akart járni. Volt egy rettegett megyei szakfelügyelő, Sarkadi nevű, aki gyűléseken véres szájjal korholta a nevelőket, hogy már egy évtizede élünk a szocialista társadalomban és még nem tudtuk az iskolákban kikovácsolni az új típusú embert. Akkor hozták be divatba a bemutató tanításokat. Magyarból először a volt katolikus polgári iskola igazgatója (Kovács Jóska) kellett bemutatassa a vidék magyar szakos tanárainak, hogyan kell az új ideológia és módszertan szellemében tanítani. A tanítás utáni beszélgetésen nagyon lehordta, s megalázta a szakfelügyelő a város legjobb tanárát.

A következő alkalomra megkérdezésem nélkül engem ajánlott „drága” igazgatóm, hogy milyen szándékkal, ma sem tudom. Nem kis izgalommal készültem fel, de alaposan felkészültem, és olyan órát tartottam, hogy ettől kezdve éveken keresztül csak engem jelöltek ilyen kellemes feladatra. Kellett nekem! De ezzel elértem, hogy szakmai vonalon nem háborgattak.

Soha nem találtam meg a helyem a világban. Ennek oka elsősorban bennem volt, mert érzékeny és gögős voltam. Környezetemhez nem is akartam alkalmazkodni. Nem bírtam a tantestületi gyűléseket, szemináriumokat. Pedig mindent elkövettek, hogy világnézetileg átneveljenek. Úgy védekeztem, hogy az anyagot megtanultam (nem volt nehéz) és a

vizsgákon kifogástalanul feleltem. Mindig külön megdicsértek, nem tudhatták, hogy ezt bosszúból teszem: Tudom, amit ti tudtok, de nem hiszem, nem fogadom el.

Amilyen nehéz volt számomra beosztottnak lenni, tudom épp oly mértékben lehettem nehéz beosztott a parancsolóimnak. Könnyű elviselni egy olyan beosztottat, akit be lehet fogni saját céloom elérésére, de még azzal is lehet bánni, aki hibákat követ el, gyöngye pontjai vannak, de mit kezdjen egy olyannal, aki fölényesen néz rá és minden feladatát tökéletesen végzi. Aki a tantestület nyilvánossága előtt megköszöni azt a sok jót, amit a pályáján kapott a vezetőségtől és viszonzásul megígéri, hogy többé az intézet küszöbét át nem lépi. Jellegzetesen Péterfi Károly, aki nem testi erejével, dühös kitöréseivel döbönti le környezetét, hanem halálosan komoly iróniával, fagyos tartózkodással, erkölcsi és értelmi fölényével.

Elszakadtam az emberektől anélkül, hogy félrevonultam volna, magányos maradtam kollégáim között. A párhuzam azonban itt megáll. Kiszakadtam Erdélyből, lemondtam a gyülekezeti munkáról, hátat fordítottam a felnőtt társadalomnak, de családommal egy maradtam, érettük éltem és élek ma is. Ez a család jelenti számomra a magam kis közösségét épp úgy, mint a nagycsaládot.

Hogyan neveljük gyermekeinket

Otthon anyák és apák voltunk, nem nevelők. Egyetlen pedagógiai könyvet sem olvastunk azzal a szándékkal, hogy gyermekeinket azon kipróbáljuk. Nevelésünkben nem volt semmi tervszerű, semmi átgondolás. Ezért kérdezte meg Gizi felnőtt fejjel:

- Minket Édesanyámék mikor neveltek?
- Soha és szüntelenül – adhatnám a választ.

Szerettük egymást, ez volt és ez maradt mindig családi életünk alapköve. Minden más ennek a következménye, így gyermekeink nevelése is.

Csakhogy ez a szeretet nem látszat volt, hanem mindig és mindenben megnyilvánuló valóság. Nem időleges volt, hanem permanens, nem vagy-vagy szeretet volt, hanem szeretet és szerelem egyszerre. Megtaláltuk egymásban a szellemi-lelki partnert épp úgy, mint a teljes mértékben kielégítő szeretőt is. Soha nem untunk rá egymásra, nem éreztük egy pillanaig sem, hogy a másiknak terhére lennénk.

Mi következet abból, hogy szerettük egymást?

Akaratunk közös volt gyermekeinkkel kapcsolatban. Közös akarat. Egyik leglényegesebb és legnehezebb feladat, mert önérzetes, beképzelt lény az ember. Csak azért is, hogy megmutassam, ki az úr a házban. Ezt a bennünk ágaskodó kivagyiságot legyőzni és a gyermek jövőjének szolgálatába állítani, ehhez kell igazi emberi nagyság.

Közös akarattal szoktatni, amíg kicsi a gyermek, közösen fegyelmezni, amikor annak ideje van, közös akarattal alakítani ki a gyermekek napi életrendjét, egyforma elvárással lenni a gyermekek felé, együtt kutatva a bennük szunnyadó adottságokat, együtt irányítani a hajlamaiknak legjobban megfelelő pályák felé, sőt amikor a gyermek már önálló családot alapított, akkor is egyformán szeretni, elfogadni, gyermekének tekinteni a választott élettársat. Bevallom, hogyha családukban ez ilyen mértékben megvalósulhatott, az Rózsának az érdeme. Az iránta való mély szeretet hidalta át bennem a lelkem mélyén élt akarnokságot.

Az eddig felsoroltak természetes következményei voltak kettőnk viszonyának. Sem érdemünk, sem bűnünk, hogy így cselekedtünk, csupán velejárói lelkületünknek. Voltak viszont olyan ténykedéseink is, amelyekkel határozott célokat akartunk elérni. Ilyen a természet megszerettetése, a tágabb szülőföld megismertetése, a rendszeres életritmus, a munka fokozatos megtanulása. Szerencsére ebben is egységes volt álláspontunk.

Gyermekeink nevelésének legnehezebb problémája a taníttatásuk, illetve az életre való felkészítésük volt. Olyan időket éltünk, amelyekben semmi konkrét tervünk nem lehetett jövőjünkkel, pályaválasztásukkal kapcsolatban. A magunk jövőjét sem tudhattuk, süppedő

hínár volt körülöttünk minden. Állásunkból bármikor kitehettek, semmi anyagi tartalékunk nem volt, de szerencsére aggodalmunk sem jövőnkkel kapcsolatban. Ez nem jelentett nemtörődömséget, inkább hitet abban, hogy aki eddig gondunkat viselte, holnap sem fog elhagyni. Ettől a szilárd ponttól eltekintve nagyon is gyötört a gondolat: mi lesz ebből a négy gyerekből?

A többgyerekes családoknál döntő fontossága van a testvérek egymásra való hatásának. Különösen a legnagyobb magatartása, irányvétele meghatározó. Emellett ugyanilyen lényeges a szülők reális látása is. Az alól az általános érvényű igazság alól, hogy minden szülő elfogult saját gyermeke megítélésében, mi sem voltunk kivételek. De családi hagyományunk és pillanatnyi helyzetünk megakadályozott a gyermekimádat elvakító látásától. Sem fizikailag, sem szellemileg nem láttunk bennük csodagyerekeket. Igaz, nem is adtak rá okot. Fejlődésük egyenletes volt, de nem különleges. Sem időnk, sem alaptermészetünk nem engedte meg, hogy adottságaikat felfűjjük, önbizalmukat növeljük.

Feri első osztályban sok gondot okozott anyjának. Rettenetesen unta az iskolai kötöttséget, nehezen végezte önálló munkáját, különösen az írást. Olvasni már iskolás kora előtt megtanult. Az is nehezítette tanulását, hogy első osztály befejezése után kilenc hónapra Hollandiába küldték ki, amely idő alatt magyarul jóformán elfelejtett.

Az Ózdon töltött három év alatt élezzemléletünk nagy változáson ment át. Látásunk tágult, hitünk erősödött. Erdélyben Anyámék megdöbbenéssel vették tudomásul, hogy mi egy hét éves gyermeket el merünk engedni a földrész másik felébe, idegen nyelvű emberek közé. Hátha még azt is tudták volna, hogy betegen indítottuk útnak. Ugyanis a három „nagy” számarköhögést kapott, ugattak, mint a kutyák. (Hazudnék, ha azt állítanám, hogy nem sajnáltuk a szívünk, pedig a kis hat éves Feri nagyon akart menni és azóta is járja a világot.) Általában mind a négyen olyanok voltak, mint én az ő korukban: lusták, trehányak, magatartásban cseppet sem példamutatók, nem stréberek. De abban is hasonlítottak, hogy érettségihez közeledve, megkomolyodtak. Előnyük volt viszont az itthoni állandó ellenőrzés, és az a körülmény, hogy egyéni művelődésükhöz minden lehetőségük adva volt.

Ferit a szépirodalom és képzőművészet vonzotta, Giziben elég korán jelentkezett a festészet iránti hajlam, Misó a természet szerelmese volt, Lajcsit úgy a humán, mint a reáltárgyak érdekelték. Aránylag mind a négy jó alapokat kapott mind az általános iskolában, mind a gimnáziumban.

Annyit megállapíthattunk, hogy mind a négy szellemi pályára való. Csak melyik legyen az a szellemi pálya, ahová egy megbélyegzett, volt pap gyermekeit felveszik? Azt tapasztalatból tudtuk, hogy tanári és lelkészi pályára nem ösztökéljük egyiket sem. Ők viszont az orvosira nem mentek volna, mégha lett is volna lehetőségük rá.

A rejtett gondviselés

Itt meg kell állnom egy igen fontos realitás meglátására. Erre gyermekeink pályaválasztása és annak megvalósulása adja meg a legjobb bizonyítékot. Ez a felülről való irányítás, a Gondviselő kezének tagadhatatlan munkálkodása a kiválasztott embereken keresztül.

Hol is kezdjem. A legmateriálisabb valóságnál, a pénznél. Köztudott dolog, hogy az egyetemi továbbtanuláshoz pénz szükségeltetik. Ez volt nekünk mindig a legkevesebb. Amíg gyermekeink itthonról jártak iskolába, kettőnk fizetése, ha vékonyan is, ruhára-élelemre futotta. De miből fogjuk fizetni az egyetemi költségeket?

Itt lépett be életünkbe az egyik emberileg irracionális csoda. Miért kellett nekünk már Ózdra kerülésünk első évében összeismerkedtünk Hencz Bélánéval, Erzsikével és összeforrjon vele életünk két évvel ezelőtt bekövetkezett haláláig?

Adva van egy jellegzetesen kispolgári kereskedő asszony, aki aránylag jó anyagi helyzetet teremtett magának, és egy három, majd négy gyermekes Erdélyből menekült lelkészi család.

Lehet, hogy nekünk is felhívta Laci figyelmünket Erzsikére, de én bizony megfedkeztem róla. Volt bajunk bőven. Erzsike egy napon felkeresett várkonyi lakásunkon és ezzel megindult egy regénybe illő belső lelki kapcsolat. Nem is regénybe, de komor tragédiába torkolló volt az Ő élete, s egyben csodálatot, az agapé isteni szeretetet magába ölelő és hitet kiváltó, amit rajta keresztül hajtott végre Isten.

Mivel lehet magyarázni, hogy harminc éven keresztül, ez az élettől csak ütésekert kapott, biztos anyagi bázison álló, gondolkodásában, műveltségében, életformájában merőben ellentétes lélek, görcsösen kapaszkodott belénk, az ártól sodort gyöngö szalmaszáliba, akik a legtöbb ember szemében, felelőtlen, Isten bolondjai voltunk?

Aki öngyilkossága előtt testvéréhez írt levelében ezt írta: „Nincs lelkierőm külön levelet írni Péterfy Rózsikáéknak. Utolsó meleg kézfogással és csókkal búcsúztam tőlük. Ők igen jók voltak hozzám, sokat segítettek rajtam, áldja meg a jó Isten egész családjukkal együtt.”

Élete a tragédiák kegyetlen sorozata volt. Fialat lány korában (miskolci vasutasok gyermeke) a szülői ház poklából egy bigámista karjaiba menekült, akit csakhamar lelepleztek. A válás kimondása után férjhez ment Hencz Béla szíjjártó mesterhez, akiről azonnal kiszült, hogy súlyos vérbajos. Vállalta vele az életet. Apai örökségéből annyira kikezeltette, hogy az örülés folyamatát megállították, de az bármikor kitörhetett rajta. Gondolkozása gyermeki szintre süllyedt, csak élt, evett, ivott, soha nem lett ember belőle. Teljes anyagi romlásából az ózdi zsidóság összefogása mentette meg, akik látták nyomorúságát. Börüzlet nyitására buzdították, az alaptókétk kölcsönözték, így lett belőle kereskedő.

Akkor jött felszínre, hogy zseniális kereskedelmi érzéke van. Pár év leforgása alatt praktikus házat építetett bolthelyiséggel, műhellyel. Amikor a zsidóságot deportálták, hálából minden áldozatot meghozott értük, sőt a háború után, a visszatért ismerőseit magához vette, talpra állította. Így került házába az idős Jenő bácsi is, aki haláláig családtagként élt házában. Előbb agyalágyult férjét temette el, majd az elrálkosodott Jenő bácsit. Egyedül maradt nagy házában. Idegeit az állami ellenőrzésekkel és a magánnyal vívott harca felőrölte, ezért vetett véget életének.

Ismeretségünk után barátságunk fokozatosan mélyült. Gyermekeinket anyai módon szerette (azok is rajongtak érte), ajándékokkal lepte meg, sok karácsonyestét töltöttünk közös örömben, békességben. Annál mélyebb volt kapcsolatunk, hogy valaha is pénzbeli támogatással próbált volna megalázni. Ismert minket. Arra viszont alkalmas eszköze volt Istennek, hogy munkalehetőség teremtése által átsegítsen életünk legnehezebb időszakán. Rózsit rábeszélte, hogy tanulja meg a női táskák varrását, engem azok szabására és eldolgolására. '957-ben kezdtük el ezt a munkát, és mindaddig csináltuk, amíg a négy gyermekünk az egyetemet be nem fejezte (többet kerestünk ezzel, mint kettőnk fizetésével). Röviden: kegyelem, Erzsikén keresztül orcánk verítékével.

Pályaválasztások

Volt tehát halvány fogalmunk, hogy milyen pályákra ne adjuk gyermekeinket, de azt, ahová adnunk kellene, más ember mondta meg. Még a Gyári iskolában tanítottam, Feri fiam VII. osztályos volt, amikor egyik szünetben karon fogott Sturman Sanyi kollégám, aki fiamat fizikára-kémiára oktatta és kezdi magyarázni:

- Tudod, hogy abban a Feri fiadban milyen rendkívüli logikai készség van a kémiához. Ezt a fiút vegyész-mérnöki pályára kell irányítani.

Örültem ennek a felfedezésnek, hisz hiú szülő voltam, de ál munkban sem gondolhattunk ez elgondolás valóra váltására. Vegyész-mérnök, amely pálya akkor a legmegrohantabb volt. A bogarat Sanyi tette a fülünkbe és Rózsi kiharcolta Istentől börtöléssel, embereknél könyörgéssel, megalázkodással. Amikor a tanítás megkezdése után megjött a távirat az egyetemről, hogy utólag felvették, végtelenül boldogok voltunk.

Csak hogy ennek a boldogságnak más volt az indítéka bennünk szülőinkben, és más fiúinkban. Mi Isten kegyelmét láttuk benne, Feri örült, hogy Pestre kerülhetett.

Évek múlva láttuk meg ennek nagy jelentőségét. Mert akkor nem csupán a Feri sorsa dőlt el, hanem ez a döntés meghatározta a három kisebbik életét is. Ugyanis Gizi azért kerülhetett Pestre, ahol hosszú évek hányódtatása után került be a Képzőművészetibe, mert bátyja már ott volt. Misó azért ment Gödöllőre, egyetemre, hogy közel lehessen testvéreihez. Végül, Lajcsit azért adtuk a barcikai Vegyészeti Technikumba, hogy könnyebb legyen számára az egyetemre való bejutás.

Környezetünkben mindenki irigy csodálattal tekintett ránk. Milyen magas összeköttetése lehet ennek az eddig lesajnált családnak, hogy a nagy pártemberek gyermekei is nehezen jutnak be az egyetemre, és ezeket azonnal felveszik. Mi csak titkon adtuk hálát annak a magas Pártfogónak. Ha valaki, akkor mi valóban megtapasztalhattunk a Vagyok létezését.

Gizi Sturm und Drang periódusa még veszedelmesebb volt. Már gimnazista korában Kunt Ernő festő bűvkörébe került, akinek szakköri előadásain teleszívta magát a modern művészek öntudatával, majd Szabó Sándor bácsi szakkörében készült meghódítani a világot. Hiába próbáltuk a magunk látása szerint szerényebb egri rajztanári pályára irányítani figyelmét. Ő az ország egyetlen Képzőművészei Főiskolájára akart bejutni. Oda évenként 28 növendéket vettek fel, tehát a tehetség mellé nagy összeköttetés is kellett volna. Minden évben több százan ostromolták a Főiskolát. Esélye, szerintünk, nulla volt.

Gizi azonban tántoríthatatlan maradt. Érettségi után nagy mellel jelent meg a felvételin, ahonnan azonnal kirúgták. Letörte a kudarc, de nem törte meg. Pestre ment állásba, este járt szakkörre, ahol készült a következő évi felvételire.

Hej, keserves évek, főleg az anyai szívnek. Lakást először Mili néninél, Anya keresztanyjánál béreltünk számára. Állást is kapott a Geodéziai Intézetben, ahol napi 8 órán át térképet rajzolt. Csak ne lett volna lány, és ne akarta volna mindazt átélni, amikkel Feri éveken át tömte a fejét. Suppantak be az ajtón a Keresztanya hosszú, gépelt levelei, telve panasszal, rágalommal, kioktatással.

Rettegtünk már a hulló levelektől, mígnem Rózsi egyszer felment és aranyos keresztanyja úgy leteremtette, hogy megalázzottan keresett lányának új albérletet. Leveleinek jégverése csak akkor szűnt meg, amikor egy goromba hangú levelemben kikértem, hogy beleszóljon életünkbe.

Közben Gizi megszállottan ment a maga útján. Egyik albérletből a másikba, feltűnt életében Lujos, feleségül ment Malgot Istvánhoz, akivel Érden építettek lakást, mi hánytuk a kútba minden pénzünket. Végre bejutott a Főiskolába s mi örültünk, hogy vége a komédiának. Egy este tíz óra után, amikor már ágyban feküdtünk Gizi érkezik haza, leül az ágyam szélére, s mint a világ legtermészetesebb dolgát, bejelenti, hogy elvált Pistától. Jó, hogy feküdtem. Pár év múlva karácsonyra gyűlt össze a család. Gizivel Lujos is megérkezett s karácsonyi ajándékkul hozott egy gyönyörű faragott kerek plakettot, aminek egyik oldala Gizit ábrázolta. Meghatódva vettük át, de hozzáfűzték, hogy annak másik oldala is van. Nézzük, egy anya kézen fogva vezet egy kisfiút. Azonnal kapcsolunk. Boldogan öleltük magunkhoz az ifjú párt s velük együtt első unokánkat. Ha lenyeltük a sok aggodalmat, örülünk az örülőkkel. Misó diákévei adtak legkevesebb okot az izgalomra. Csendes, kevés beszédű, zárkózott fiú volt, betegesen érzékeny, sérülékeny lélek. Életeleme, mint hálnak a víz, a természet volt. Amikor tehette, bújta az erdőket, figyelte az állatokat, főleg a madarak életét. Rendkívüli tehetsége volt ezen a területen. Közös kirándulásainknak Ő volt a hőse. Csak szétrézett, figyelt és megmondta, melyik madárnak, hol a fészke. Nyárelőn a házuk tele volt madárfiókákkal, gyíkokkal, mokusokkal, egerekkel. Élvezettel tanulmányozta a természetről írt szakkönyveket, ritka jó memóriájával mindent megjegyzett. Mindnyájan csodáltuk. Mégis, mivel testvéreinek másirányú volt az érdeklődési köre, magát lenézettnek érezte, kisebbségi

érzés alakult ki benne, amit mai napig magában hordoz. Jeles érettségivel és jó felvétellel azonnal felvették a Gödöllői Agrártudományi Egyetemre.

Azért egyetemi hallgató korban Ő is szerzett egy kis meglepetést. Talán másodéves lehetett, amikor azt írta egy levelében, hogy együtt jár egy lánnyal, az állapotos és meg akar nőszülni. Menykő csapás a kék égből! Pár hét múlva felutaztunk Pestre. Találkoztunk velük és a kislány nekem ragyogó arccal, a világ legtermészetesebb hangján újságolta, hogy megjött a vérzése. Mit tehettem, magamhoz öleltem.

Lajcsira a többgyerekes család legkisebb tagjának búzaszem sorsa jutott osztályrészül, aki bekerült a szülők és a nagyobb testvérek malomköve közé. A szülők részéről a kicsinek kijáró kényeztetés, a nagyok oldaláról az azért kijáró megtorlás. Szerencsés lelki alkatot örökölt, mert a két malomkerék nem örölte fel, nem tette egyéniségét elasztikussá, mint családunkban a Bubáét.

Már kicsi korától kiütöző jellemvonása volt a céltudatosság, önállóság. Legkorábban került el a szülői háztól, négy évvel előbb, mint testvérei. Ez előnyére szolgált, mert megtanult küzdeni, saját lábán állni. Nem volt alkalma a szülők elleni lázadásra, mert életének azokat az éveit már Barcikán élte át.

Látszólag diákéveit probléma mentesen élte át. Rendkívül jó önismerettel rendelkezett, tisztában volt saját értékével. Érettségire készülve sokat sétáltunk kettesben az itthoni dombokon, és egy ilyen beszélgetés alkalmával meglepő érett fejjel fejtette ki, hogy szellemi képességei alkalmassá teszik bármilyen szellemi pályán a közepesnél jobb helytállásra. Az érettségi számára valóban érettséget jelentett, nem a hőzöngő kor kezdetét.

Az egyetemre is minden nehézség nélkül jutott be. Még is ő küzdött meg legjobban az egyetemi tanulmányai megkezdéséig, mert előtte egy évig katonai szolgálatra kötelezték. A katonaságnál átélt lelki megaláztatások romboló hatása akkor tört ki belőle, amikor Veszprémbe megkezdte az első évet. Alig pár hétre a hazuról való elutazásra, egy este, amikor már ágyban feküdtünk, sápadtan, összetörten hazajött. Csak annyit bírt kimondani, hogy otthagyja az egyetemet, nem bírja tovább. Vele zokogtunk mindketten, míg csak le nem csillapodtunk. Dehogy ellenkeztem volna vele. Ismertem érzékenységét. Csupán arra kértem, menjen vissza az első félévre, és utána majd meglátjuk. Megtette értünk.

Élete további alakulásában olyan élesen rajzolódik ki a felülről irányító akarat, hogy csak csodálni lehet. Már a Veszprémbe való első utazása alkalmával a vonatban melléje került egy kis barna leányka, akivel egy életre összekapcsolódott sorsuk. Az is Veszprémbe utazott az egyetemre, mint ő. Ettől kezdve együtt jártak. Harmadéves korukban összeházasodtak, s amikor Iona is lediplomázott, első gyermekük meg is született. Harmonikusabb házasságot elgondolni sem lehetne. Úgy képesek végtelenül komolyan élni, hogy mindig megőrzik gyermeki üdeségüket. A ma már három gyermekes szülők maguk is gyermekeknek látszanak. Ezzel már át is léptem életünk utolsó szakaszát, amikor gyermekeink felnőttekké váltak, maguknak élettársat választottak, életük külön síneken szalad.

Ősi fészünkben, a selyei családi közösségből átmentett hagyományt követtük, amikor egyik gyermekünk párválasztásába sem szóltunk bele.

Ha most az öregség nyugdíjas kenyerét majszolva megkérdem magamtól, miért volt érdemes élni, csak egy szóval tudok rá felelni: a család. A család az, amelyben felnőttem, az a család, amit Rózsival létrehoztunk és az a jövő család, aminek kiépítését elkezdtük.

Azok közül, akik Erdélyből átplántált családunk életét meggyökereztették, táplálták, minden vonalon tágították, virágba borulását munkálták, ma már senki sem él. Először az örök derűt, békességet árasztó Piroska halt meg, arcán épp oly mosollyal, ahogy élt. 1972 januárjában ott álltunk Tahiban koporsója mellett, hálás szívvel gondolva életére. Tóninak még két évet kellett iszonyú betegségben megküzdeni a halálért. Utolsó levelében azt írta, azért imádkozunk, hogy Isten megkönyörüljön rajta és engedje meghalni.

Erzsike nem tudta kivárni a véget, ahogy életét a szüntelen tevékenység jellemezte, cselekedett saját sorsát is befejezni. Azért élt, hogy másokon segítsen, és amikor úgy érezte, hogy erre nincs szükség, céltalannak látta életét.

Jóska múlt év december 22-én aludt el csendesen, szenvedés nélkül, tökéletes megbékélésben. Ezt a csupa szív és lángoló szellemi embert épp a szíve és agyérmeszesedése vitte el közülünk. Temetésén nem kellett családjának részvétet kívánjunk, bánatunk épp olyan mély volt, mint az övék. Gizi és Lujos, akikkel együtt voltunk temetésén, a szoba egy sarkába húzódva zokogtak. Jutka minket vigasztalt.

Azt, hogy ezek az emberek miért szerettek minket, örök titok marad, de hogy általuk mit művelt Isten a mi életünkben, tudjuk, látjuk, hálás szívvel köszönjük meg Neki.

Mindig orcám pirulásával tekintek múltunkba, mert a jelenben, a pillanatban erőtlennek, alkalmatlannak, képtelennek érzem magam jövő feladataim megoldására. Akkor azt hiszem, mindent magamnak kell, elviseljek. Négy gyermeket felnevelni, taníttatni egy olyan világban, ahol emberektől semmi sem várható, sőt. Családunk szellemét megőrizni és megerősíteni egy olyan társadalomban, ahol mindent megtesznek egy másféle világnézet diadaláért. Vigyázni arra, hogy korunk családot szétmarcangoló sodrása ne követelje gyermekeink elhidegülését, hogy képesek legyünk családi tűzünk körül megmaradni. Megszégyenülten, orcám pirulásával kell nagy tévedésem beismernem: soha nem voltam és nem leszek egyedül feladataim megoldásában. Van Ő és vannak kiválasztott emberei, akik által cselekszik. Ezt bizonyítja a ma, a jelen. Elég, ha látom gyermekeim pályájának soha nem álmódott kibontakozását, örül a szívem felnőtté lett gyermekeim szilárd hitét szemlélve, elgyönyörködik lelkem unokáim seregén. Tudom, hiszem, mindezt ajándékba kaptam, mint mindent életem folyamán, amiért Őt illeti a hála.

Ózd, 1978. január hava